

Meer dan een veilige plek over kastelen in Gelderland



Lesbrief
kasteel Doorwerth

Meer dan een veilige plek
Over kastelen in Gelderland

kasteel Doorwerth, Doorwerth



Inhoud

<i>Inleiding</i>	6
<i>Les 1 Introductie 'Meer dan een veilige plek'</i>	8
<i>Les 2 Bezoek aan kasteel Doorwerth</i>	13
<i>Les 3 De toekomst van het kasteel</i>	15
<i>bijlage 1 Achtergrondinformatie</i>	19

Inleiding

Doelgroep

Dit project is bestemd voor leerlingen van groep 6 en 7 van het basisonderwijs.

Doel

- Leerlingen krijgen inzicht in de rol van het kasteel binnen zijn omgeving door de tijd: waarom staat het kasteel op deze plek?
- Leerlingen krijgen inzicht in de rol van het kasteel binnen zijn omgeving in het heden en denken na over deze rol in de toekomst.

Kerdoelen

Binnen dit project staat de erfgoedkant van omgevingsonderwijs centraal: de leerlingen leren in, van en over hun eigen leefomgeving. Het project richt zich op het kasteel in de buurt van de school. Een bezoek aan het kasteel is een essentieel onderdeel van het project.

Omgevingsonderwijs raakt aan diverse kerndoelen. In het project komen verschillende kerndoelen in meer of mindere mate aan bod. De belangrijkste kerndoelen die aan de orde komen zijn:

Oriëntatie op jezelf en de wereld, domein natuur en techniek

Kerdoel 40 De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.

Oriëntatie op jezelf en de wereld, domein ruimte

Kerdoel 50 De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.

Oriëntatie op jezelf en de wereld, domein tijd

Kerdoel 51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

Kunstzinnige oriëntatie

Kerdoel 56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van het cultureel erfgoed.

Tijdvakken en canonvensters

Het project geeft lokaal invulling aan één of meerdere tijdvakken en canonvensters. Hierdoor sluit het project aan bij bestaande lesmethoden en kan het een plek vinden binnen het curriculum.

Voor geschiedenismethoden zijn, zowel voor het basis- als voortgezet onderwijs, de 'tien tijdvakken van de commissie de Rooy' belangrijk. Dit project sluit deels aan op het **tijdvak Steden en Staten (1000-1500)** en deels op het **tijdvak 'Tijd van regenten en vorsten 16de en 17de eeuw**.

De culturele canon is het geheel van belangrijke personen, teksten, kunstwerken, voorwerpen, verschijnselen en processen die samen laten zien hoe Nederland zich ontwikkeld heeft tot het land waarin we nu leven. De kernperiode van kasteel Doorwerth sluit aan op het **canonvenster Buitenhuizen, 17de en 18de eeuw, rijk wonen buiten de stad**.

Didactisch principe

Om de inhoud van het project beter bij de leerlingen te laten beklijven, is gekozen voor een activerende didactiek. Van de leerlingen wordt verwacht dat zij zelf actief deelnemen. In kasteel Doorwerth en in de tuin krijgen de leerlingen daarom geen rondleiding. De leerlingen werken in groepjes en in tweetallen aan enkele opdrachten. Op bijna alle vragen is een antwoord te formuleren door samen goed te kijken, na te denken, te argumenteren en te discussiëren.

Opbouw

- Les 1** introductie middels een film en presentatie
- Les 2** bezoek aan het kasteel en zijn omgeving
- Les 3** plan voor de toekomst van het kasteel en zijn omgeving

Les 1 Introductie 'Meer dan een veilige plek'

Kastelen staan niet zomaar ergens. Een bouwheer dacht goed na over de plek waar hij zijn kasteel bouwde. In de middeleeuwen was een strategische plek een geschikte plek.

Daarnaast was een kasteel zelfvoorzienend. Alles wat een kasteelheer nodig had, moest in de omgeving van het kasteel aanwezig zijn. Daarom hoort bij een kasteel altijd een landgoed of een heerlijkheid: een groot stuk grond met nuttige elementen die voedsel of inkomsten opleverden. Bovendien beschikte de heer van een heerlijkheid over belangrijke rechten die zorgden voor inkomsten. Een geschikte plek voor een kasteel had alles te bieden wat een kasteelheer nodig had: een strategische ligging, voedsel en inkomsten.

Na de middeleeuwen nam de defensieve functie van kastelen af. Het kasteel en de omgeving van het kasteel veranderden. In en om het kasteel werden sier en comfort belangrijker.

Zonder geschikte omgeving kan een kasteel niet bestaan. In dit project kijken we daarom zowel naar het kasteel als naar de plek waar het kasteel staat.

Doel

- Leerlingen krijgen inzicht in de ontwikkelingen en kenmerken van de heerlijkheid in hun eigen omgeving.
- Leerlingen kunnen uitleggen dat de functie, het exterieur en interieur van kastelen in de loop van de tijd veranderd zijn.
- Leerlingen weten dat het kasteel onderdeel uitmaakt van een heerlijkheid en dat zich binnen de grenzen van de heerlijkheid allerlei nuts- en sierelementen bevinden.
- Leerlingen zijn voorbereid op het bezoek.

Werkwijze

Klassikaal

Duur

60 minuten

Nodig

- cd-rom: presentatie 'Meer dan een veilige plek'
- apparatuur om de presentatie af te spelen (digibord of pc en beamer)
- bijlage 1: achtergrondinformatie

Vorbereiding

Lees de tekst uit bijlage 1 voorafgaand aan de les goed door.

Inleiding

Op de cd-rom vindt u het bestand **startdoorwerth.html**. Door dubbel te klikken start de presentatie. Test of de presentatie werkt door op 'volgende dia' rechts boven in uw scherm te klikken. Als dit werkt, kunt u met de pijl links boven in uw beeld terug naar de eerste dia.

Start de presentatie niet? Sluit hem dan weer af. Klik met de rechtermuisknop op het icoon startdoorwerth.html. Klik op 'openen met' en kies 'internet explorer'.

Druk op F11 voor volledig scherm. Op de **titeldia (dia 1)** volgt de **dia 2** met de film 'Meer dan een veilige plek'. Staat het geluid aan? Klik met de muis op start.

Laat de film aan de leerlingen zien. Bespreek na afloop met de leerlingen wat ze hebben gezien. Op de volgende vier dia's staan de vier hoofdlijnen van de film genoemd. Bespreek deze met behulp van onderstaande vragen.

Klik op 'volgende dia' rechts boven - Eerste hoofdlijn - dia 3

In een middeleeuws kasteel moest je veilig zijn. Een middeleeuws kasteel is daarom een stevig gebouw met dikke muren, weinig ramen en omringd door een diepe gracht.

Vraag: Waarom was het zo belangrijk om veilig te zijn in een middeleeuws kasteel?

De middeleeuwen was een gevaarlijke tijd. De ridder bouwde een kasteel waarin hij stand kon houden tijdens gevechten. Ook de boeren uit de omgeving konden daar naar toe als gevaar dreigde. Daarom moest het kasteel veilig zijn.

Klik op 'volgende dia' - Tweede hoofdlijn - dia 4

Later werd verdedigbaarheid minder belangrijk. Een kasteel moest vooral aangenaam zijn, een gebouw waarin je prettig kon wonen.

Vraag: Wat deed de kasteelheer om van het kasteel een aangenaam huis te maken?

Men maakte meer en grotere ramen in het kasteel, het kasteel werd gemeubileerd met meer aangename meubels, er werden versieringen aangebracht aan de buitenkant en binnenkant van het kasteel waardoor het kasteel er mooier uitzag. Ook werden er tuinen en parken aangelegd.

Klik op 'volgende dia' - Derde hoofdlijn - dia 5

Kastelen werden niet zomaar ergens gebouwd. Er werd goed nagedacht over de plek. Een goede plek voor een kasteel heeft een goed uitzicht en er is water in de buurt.

Vraag: Waarom is een goed uitzicht belangrijk?

Als je een goed uitzicht hebt, kun je de omgeving goed in de gaten houden. Je kunt bijvoorbeeld goed zien of een vijand in de buurt is.

Vraag: Waar had een kasteelheer water voor nodig?

Water werd gebruikt om de gracht mee te vullen. De gracht was belangrijk voor de veiligheid. Daarnaast was het water nodig om te wassen, te koken en te drinken. Waterleiding was nog niet gebruikelijk voor een kasteel in de middeleeuwen. Dus koos men een plek waar al water was.

Klik op 'volgende dia' - Vierde hoofdlijn - dia 6

Kastelen zijn heel oud, vaak wel 600 of 700 jaar. In de loop van de tijd zijn kastelen veranderd.

Vertel de leerlingen dat er in de buurt ook een kasteel staat. De leerlingen gaan ontdekken of de voorgaande stellingen ook bij dit kasteel passen.

Klik op 'volgende dia' - Er verschijnt een foto van kasteel Doorwerth - dia 7

Vraag: Welk gebouw is dit?

Dit is kasteel Doorwerth. Bespreek met de leerlingen wat ze al van kasteel Doorwerth weten. Wie is er al eens geweest? Wat heb je er gezien? Wie woont er? Wat gebeurt er in en bij dit kasteel?

Klik op 'volgende dia' - de plek van kasteel Doorwerth - dia 8

Bespreek de plattegrond met de leerlingen. Wat zie je allemaal op de plattegrond? Wat betekenen de kleuren? Donkergroene vlakken zijn bossen. De lichtere groen en gele kleuren zijn weilanden en akkers. Het pijltje op de plattegrond wijst naar de plek waar kasteel Doorwerth staat. In de film heb je gehoord dat een kasteel niet zomaar ergens werd gebouwd. De bouwheer heeft goed nagedacht toen hij het kasteel in de middeleeuwen liet bouwen. Een goede plek was een plek met uitzicht en water. Wat maakt dit nu zo'n geschikte plek voor kasteel Doorwerth?

Klik op 'volgende dia' - kasteel Doorwerth en het water - dia 9

Een goede plek voor een kasteel is een plek met water. Op de plattegrond is het water in de omgeving van kasteel Doorwerth blauw geworden.

Vraag: Wat voor verschillende soorten water zie je in de omgeving van het kasteel?

Rivier de Neder Rijn en een gracht. Boven in de kaart zijn sprengen en beken te zien.

Vraag: Waarom moet er water in de buurt van een kasteel zijn?

Er moet water zijn om de grachten van het kasteel te vullen, een gracht zonder water zorgt niet voor veiligheid. Er moet water zijn om te drinken, mee te wassen en te koken. Toen het kasteel werd gebouwd, in de middeleeuwen, was er geen waterleiding. In vijvers, meren en rivieren leven vissen die je kunt eten. Over waterwegen (beken en rivieren) kun je jezelf verplaatsen. Er waren weinig wegen in de middeleeuwen en over waterwegen kon je varen. De beek werd gebruikt om molens te laten draaien. Aan de beek stonden papiermolens en een graanmolen. De molens waren eigendom van de kasteelheer van Doorwerth. De opbrengsten waren papier en meel. Dat werd verkocht en dat leverde weer geld op voor de kasteelheer.

Klik op 'volgende dia' - kasteel en de heerlijkheid - dia 10

De plek is meer dan alleen het gebouw. Bij een kasteel hoort altijd veel grond. Het landgoed of de heerlijkheid noemen we dat. De eigenaar had veel grond nodig omdat er in de middeleeuwen veel minder winkels waren dan vandaag. De meeste winkels waren in de stad, zoals Arnhem. Reizen duurde lang en was gevaarlijk. De bewoners gingen zelden naar de stad om boodschappen te doen. Alles wat men nodig had, moest daarom uit de buurt komen. De bewoners hadden daarom veel grond nodig waarop alles wat men nodig had gemaakt kon worden.

Hoe groot zou de heerlijkheid van Doorwerth op het grootst geweest zijn?

In beeld ziet u drie lijnen:

Lijn 1 geel	een kleine heerlijkheid
Lijn 2 rood	een middelgrote heerlijkheid
Lijn 3 blauw	een grote heerlijkheid

De leerlingen denken na over de drie opties. Bespreek de mogelijkheden en bepaal samen welke lijn de heerlijkheid in oorspronkelijke grootte aangeeft.

Klik op 'volgende dia' - kasteel en de heerlijkheid - dia 11

De rode en gele lijn zijn verdwenen. De heerlijkheid was een hele tijd geleden (omstreeks 1830) zo groot als de blauwe lijn.

De heerlijkheid bestaat uit stukken grond. Alle grond die niet binnen de blauwe lijnen valt, was van

andere mensen. Als de kasteelheer van Doorwerth deze stukken grond wilde hebben, kon hij het kopen of veroveren. Wat deed de kasteelheer met al deze grond? Binnen de heerlijkheid Doorwerth stonden boerderijen met akkers en weiden. Deze boerderijen werden verpacht aan boeren. Ze huurden de boerderij en de grond en betaalden huur en een deel van de opbrengst aan de kasteelheer. Koeien die op de weiden graasden, leverden vlees en melk. Op de heide graasden de schapen. Bomen uit het bos werden gekapt en het hout werd verkocht. Dat leverde weer geld op. In het bos werd gejaagd. Op de akkers werden gewassen verbouwd, zoals tarwe. Daar kon dan weer brood van gemaakt worden. In de boomgaard werden allerlei soorten fruit geteeld. De eigenaar van een heerlijkheid had daarnaast ook het recht om tol te eisen over wegen en rivieren, hij mocht jagen op zijn gronden en hij had het recht op wind, daarom mocht hij molens plaatsen op zijn heerlijkheid. Ook had de kasteelheer het recht om duiven te houden. Door al deze inkomsten kon de kasteelheer het kasteel onderhouden.

Klik op 'volgende dia' - kasteel en heerlijkheid - dia 12

Hoe groot was de heerlijkheid eigenlijk? Om een beeld te krijgen van hoe groot de heerlijkheid was, wordt er een vergelijking gemaakt met de het dorp Doorwerth en de blauwe lijn.

In het beeld staat het dorp Doorwerth aangegeven met een zwarte lijn. Kijk en vergelijk.

Vraag: Is de heerlijkheid zoals het vroeger was groter dan Doorwerth nu?

Ja, de heerlijkheid was veel groter dan het dorp Doorwerth. Hierbij moet verteld worden dat het huidige dorp niet het oorspronkelijke dorp Doorwerth is. Dit dorp lag aan de Fonteinallee vlakbij het kasteel, onder aan de stuwwal en werd in de Tweede Wereldoorlog totaal vernield. Het huidige dorp is het nieuwe Doorwerth.

Klik op 'volgende dia' - kasteel en heerlijkheid - dia 13

In beeld ziet u een rode lijn. Deze lijn geeft aan hoeveel grond er nu nog bij het kasteel hoort. (De grond en het kasteel zijn in het bezit van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen, het is geen heerlijkheid meer.) De zwarte lijn geeft het dorp Doorwerth aan.

Vraag: Is het dorp nu, groter dan de gronden van het kasteel?

De grond die nu bij het kasteel hoort, is kleiner dan vroeger. Maar het is groter dan het dorp.

Klik op 'volgende dia' - Nut en sier - dia 14

De kasteelheer heeft zoveel grond nodig omdat hij leeft van de opbrengst van de grond. Op deze dia ziet u de plattegrond van de heerlijkheid met symbolen van nuttige elementen en sier-elementen die aanwezig zijn op veel landgoederen in Gelderland. Het hebben van deze onderdelen op je landgoed of heerlijkheid zorgt voor inkomsten en het zorgt er voor dat je jezelf kunt onderhouden. Daarnaast waren er ook elementen op de heerlijkheid die er voor zorgden dat het er fraai en statig uitzag. Bespreek de betekenis van de symbolen. U vindt een toelichting in bijlage 1.

Wat zou er rondom kasteel Doorwerth te zien zijn? Denk samen met de leerlingen na over de elementen.



Moestuin



Oprijlaan



Duiventil



Siertuin



Boomgaard



Bos



Sierelementen



Molen



Akkers en weiden



Bijzondere bomen

Klik op 'volgende dia' - Op bezoek - dia 15

Vertel de leerlingen dat de ze zelf gaan ontdekken welke symbolen aanwezig zijn in de omgeving van kasteel Doorwerth.

Les 2 Bezoek aan kasteel Doorwerth

Zonder geschikte omgeving kan een heerlijkheid niet bestaan. Tijdens het bezoek aan kasteel Doorwerth bezoeken de leerlingen niet alleen het kasteel maar ook de tuin. Wat maakt deze plek zo geschikt voor een kasteel? Welke nuttige elementen en sierelementen zijn er op de heerlijkheid te zien? Ook ontdekken de leerlingen meer over het leven op het kasteel.

Doel

- Leerlingen kunnen benoemen dat bijna alles in de omgeving van het kasteel een nuts- of sierfunctie had.
- Leerlingen krijgen inzicht in het leven op het kasteel.
- Leerlingen kunnen functies van de verschillende ruimtes benoemen.
- Leerlingen herkennen eigenschappen van verschillende bouwstijlen en zien dat het kasteel in de loop van de tijd veranderd is.
- Leerlingen kunnen verbanden leggen tussen het huis en de tuin.

Duur

Maximaal 2 uur

- start: 10 minuten
- kern (binnen- en buitenopdrachten): 80 minuten
- afsluiting: 15 minuten

Nodig

Benodigdheden worden ter plaatse door Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen verzorgd.

Werkwijze

Het bezoek aan kasteel Doorwerth start met een introductie. Daarna gaat de klas in twee groepen uit elkaar. De leerlingen werken in drietallen. Ieder drietal maakt opdrachten, in het kasteel en in de tuin onder begeleiding van een deskundige gids. Ieder drietal krijgt kaarten waar de opdrachten op beschreven staan, een antwoordblad en een plattegrond. Na 40 minuten wordt er gewisseld: de groep van buiten gaat naar binnen en de groep van binnen gaat naar buiten.

Na 80 minuten komt de klas weer bij elkaar voor de gezamenlijke afsluiting.

Voorbereiding en begeleiding

Om de activiteiten ter plaatse zo snel mogelijk van start te kunnen laten gaan, vragen we u de klas voorafgaand aan het bezoek op te delen in twee groepen. Op locatie werken de leerlingen in drietallen. Maak ook deze voorafgaand aan het bezoek.

De leerlingen werken veel zelfstandig. Ze zullen zelf op zoek moeten gaan naar antwoorden en oplossingen. Ze moeten dus goed lezen en nadenken om tot het juiste antwoord te komen. Bereidt u de leerlingen daar op voor? Zorg voor voldoende begeleiders, richtlijn: één begeleider per acht leerlingen, afhankelijk van de mate waarin de leerlingen zelfstandig kunnen werken. Begeleiders vanuit school houden toezicht op het gedrag van de leerlingen. Het is niet de bedoeling dat ouders/begeleiders per drietal meelopen. Leerlingen moeten zelf op antwoorden komen en zelf op zoek gaan in het kasteel. Communiceert u dit met uw begeleiders?

Les 3 De toekomst van kasteel Doorwerth

Vroeger had de kasteelheer de gronden nodig om te kunnen overleven. Alles op de heerlijkheid had een functie voor het kasteel. De heerlijkheid was zelfvoorzienend en leverde voedsel en geld op. Zo lang de heerlijkheid geld oplevert kan het blijven bestaan. Dat was niet alleen vroeger zo. Vandaag moeten een landgoed en een kasteel ook geld opleveren om te kunnen blijven bestaan. Geld verdienen gebeurt op veel verschillende manieren. Kunnen de leerlingen een plan bedenken om geld te verdienen met kasteel Doorwerth?

Doel

- Leerlingen kunnen nuttige- en sierelementen op de juiste plaats op de plattegrond aanwijzen en zien dat bijna alles in de omgeving van het kasteel een nuts- of sierfunctie heeft.
- Leerlingen kunnen verbanden leggen tussen de omgeving en het kasteel.
- Leerlingen hebben geleerd hoe het kasteel aan inkomsten komt om te blijven bestaan.
- Leerlingen maken en presenteren een alternatief plan voor de toekomst van Kasteel Doorwerth waarbij een (nieuwe) nutsfunctie een belangrijke factor is. Dit plan maken ze inzichtelijk aan de hand van een mindmap.

Werkwijze

Inleiding

klassikaal

Kern

in groepjes

Duur

60 minuten

Nodig

- cd-rom: presentatie 'Meer dan een veilige plek'
- apparatuur om de presentatie af te spelen
- knutselmateriaal zoals potloden, stiften, gekleurd papier, schaar, lijm, enzovoort

Inleiding

Kom terug op het bezoek aan kasteel Doorwerth. Bespreek klassikaal wat de leerlingen hebben gezien tijdens het bezoek. Wat is ze bijgebleven, wat vonden ze bijzonder? Wat hebben ze gezien wat ze niet hadden verwacht? Wat heeft ze verbaasd?

Start de presentatie en ga naar dia 16. Op deze dia ziet u de eerste uitspraak uit les 1.

De uitspraken zijn de hoofdlijnen van de film. Bespreek per uitspraak of het klopt met dat wat ze hebben geleerd over kasteel Doorwerth.

In een middeleeuws kasteel moest je veilig zijn. Een middeleeuws kasteel is daarom een stevig gebouw met dikke muren, weinig ramen en omringd door een diepe gracht.

Vraag: Heeft kasteel Doorwerth dikke muren? Heeft het kasteel een gracht? Heeft het kasteel veel of

weinig ramen? Hoe was dat in de tijd dat het kasteel werd gebouwd?

Het kasteel heeft dikke muren en een gracht. Het heeft nog steeds een defensieve uitstraling. Het kasteel moest veilig zijn. De ramen zijn hier en daar vergroot.

Klik voor de tweede stelling op 'volgende dia' - dia 17

Later werd verdedigbaarheid minder belangrijk. Een kasteel moest vooral aangenaam zijn, een gebouw waarin je prettig kon wonen.

Vraag: Is het kasteel in de loop van de tijd veranderd? Wat is er aan het kasteel veranderd?

Het kasteel is in de vroege middeleeuwen gebouwd als verdedigingswerk. In de 16e en 17e eeuw werd het wonen in het kasteel belangrijker dan de verdedigbaarheid. Het kasteel is in de loop van de eeuwen verbouwd. Ruimtes werden groter en de muurtrappen werden vervangen door een wenteltrap. Het wooncomfort werd ook beter door het vergroten van de ramen.

Klik op 'volgende dia' - dia 18

Kastelen werden niet zomaar ergens gebouwd. Er werd goed nagedacht over de plek. Een goede plek voor een kasteel heeft een goed uitzicht en er is water in de buurt.

Vraag: Is er water in de buurt van het kasteel? Waar gebruikte de landheer het water voor?

Er is water in de buurt van kasteel Doorwerth

- De grachten werden in de middeleeuwen gebruikt om het kasteel te verdedigen. Het water om de grachten mee te vullen, kwam uit de Neder Rijn.
- In de wateren werd gevestigd.
- De rivier werd ook gebruikt om mensen en producten met boten te vervoeren.
- Het water werd gebruikt om het land vruchtbaar te houden. Zo konden er gewassen op verbouwd worden.

Klik op 'volgende dia' - dia 19

Kastelen zijn heel oud, vaak wel 600 of 700 jaar. In de loop van de tijd zijn kastelen veranderd.

Vraag: Is kasteel Doorwerth in de afgelopen 600 jaar veel veranderd? Wat is er zoal veranderd aan het kasteel?

Het kasteel is veranderd om het wooncomfort te vergroten. Maar ook omdat het meerdere malen is verwoest of in brand is gestoken. Bij iedere verbouwing zijn er elementen van de tijd aan het kasteel toegevoegd. Het middeleeuwse kasteel werd in de 16e en 17e eeuw aangepast naar de smaak van die tijd. Dat is bijvoorbeeld nog te zien aan de ui-vormige torens. Aan de Gelderse gevels, aan de poort en aan de klok op het dak. Er zijn een paar versieringen en beelden op en rondom het kasteel te vinden. Het wooncomfort werd vergroot door de aanleg van dijken. Een groot deel van het jaar stond het land om het kasteel namelijk onder water. Door de komst van de dijken kon men een moestuin en een boomgaard aanleggen. Daarvoor kon dat niet omdat de grond te nat was.

Klik op 'volgende dia' - dia 20 met de kaart van de heerlijkheid met de symbolen

Bespreek per symbool of de leerlingen dit op het landgoed hebben gezien, wat de functie is voor het landgoed en waar het ligt op de plattegrond. Als u op het symbool klikt verschijnt er een lijn naar de juiste plek in de plattegrond. Op het landgoed zijn nog steeds akkers, weilanden en bossen aanwezig. Om het kasteel ligt een moestuin, een boomgaard en een kleine siertuin. Op het voorplein staat een bijzondere sierboom, weten de leerlingen nog een wat voor een boom dit is? (Acacia) Het kasteel heeft een oprijlaan. Bij het kasteel staat geen molen en geen duiventil. Molens waren er wel. Het water van de sprengen en beken was heel schoon, het papier dat hier werd gemaakt was zo wit, dat er papier-industrie ontstond. En duiven worden gehouden op de zolder van het kasteel.



**Moestuin
aanwezig**



**Oprijlaan
aanwezig**



**Duiventil
aanwezig**



**Siertuin
aanwezig**



**Boomgaard
aanwezig**



**Bos
aanwezig**



**Sierelementen
aanwezig**



**Molen
aanwezig**



**Akkers en weiden
aanwezig**



**Bijzondere bomen
aanwezig**

Kern

Vertel aan de leerlingen dat de bewoners van het kasteel de gronden eromheen nodig hadden om te kunnen overleven. Alles op de heerlijkheid had een functie voor het kasteel. De heerlijkheid was zelfvoorzienend en leverde voedsel en geld op.

Zo lang de heerlijkheid geld oplevert kan het kasteel blijven bestaan. Om de heerlijkheid te kunnen onderhouden trouwde de eigenaar van een kasteel bijvoorbeeld niet zomaar met iemand. Hij zocht iemand uit die rijk was omdat het landgoed veel geld kostte.

Vandaag is het nog steeds erg lastig om een kasteel te onderhouden. In Nederland zijn meer landgoederen met kastelen zoals Doorwerth. Ieder kasteel overleeft op een eigen manier.

Klik op 'volgende dia' voor verschillende voorbeelden van activiteiten waarmee kastelen geld verdienen.

Dia 21 - historische activiteiten

Sommige kastelen en landgoederen kun je bezoeken, net zoals kasteel Doorwerth. De kastelen zijn musea geworden en bezoekers betalen geld om het kasteel te mogen bekijken. Museumkastelen zijn bijvoorbeeld kasteel Ammersoyen, kasteel Cannenburch en kasteel Hernen.

Soms worden er evenementen georganiseerd in en om het kasteel. Zoals 'Doorwerth belegerd' waar re-enactors een belegering naspelen en bezoekers tegen betaling mogen komen kijken.

In sommige kastelen wonen mensen. Zij betalen huur om in het kasteel te mogen wonen. Er wonen bijvoorbeeld mensen in een deel van kasteel Hernen.

Deze activiteiten passen goed bij het historische verhaal van het kasteel en het landgoed.

Dia 22 - commerciële activiteiten

Sommige kastelen en landgoederen kun je huren. Je kunt er bijvoorbeeld trouwen en een feest geven zoals te zien is op de foto van kasteel Ammersoyen. Mensen die het kasteel huren moeten daar natuurlijk voor betalen. Zo verdient het kasteel geld.

Op sommige landgoederen worden markten georganiseerd zoals je ziet op de foto van de Castle Fair bij kasteel Vorden. Mensen die een kraam op zo'n markt willen zetten, moeten daarvoor betalen. Mensen die de markt willen bezoeken betalen entree.

In sommige kastelen kun je eten en slapen. De kastelen zijn hotels en restaurants geworden. De gasten van het hotel of restaurant betalen - zo verdient het kasteel geld. Een voorbeeld is landgoed Warnsborn. Dit landgoed is vandaag een hotel en een restaurant.

Sommige kastelen zijn vandaag een kantoor. Bedrijven huren het kasteel zodat mensen er kunnen werken. Een voorbeeld van een kantoorkasteel is huis Zypendaal.

Bij deze activiteiten is de locatie belangrijk. Het kasteel en het landgoed zijn een mooi decor voor de activiteiten. Het historische verhaal dat het kasteel en het landgoed vertellen, is ondergeschikt.

Dia 23 - landgoed Duinrell en Keukenhof

Twee landgoederen die vandaag veel bezoekers trekken met commerciële activiteiten zijn landgoed Duinrell en landgoed Keukenhof.

Op een deel van landgoed Duinrell is vandaag een attractiepark en een camping.

Op een deel van het landgoed Keukenhof wordt ieder jaar een grote bloemententoonstelling georganiseerd. Er komen duizenden mensen naar het landgoed om de tulpen, hyacinten, narcissen enzovoorts te bewonderen.

Kern

Dia 24 - kasteel Doorwerth

Kasteel Doorwerth is vandaag, net als veel kastelen in Gelderland, eigendom van de stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen. Om geld te verdienen is het kasteel opengesteld: mensen mogen het tegen betaling komen bekijken. Er worden rondleidingen gegeven door gidsen. Er worden ruimtes verhuurd voor evenementen, trouwerijen en vergaderingen. Met al deze inkomsten kan het kasteel onderhouden worden en kan het kasteel blijven bestaan.

In en om het kasteel vinden allerlei evenementen plaats. Kijk maar eens op de website www.kasenroos.nl. Onder het kopje 'uitstapjes' kun je zien wat er allemaal op kasteel Doorwerth (en de andere kastelen van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen) te doen is.

Op al deze manieren wordt geld verdiend om het kasteel en het landgoed te kunnen bewaren voor de toekomst.

Opdracht

Stel dat kasteel Doorwerth van de leerlingen zou zijn. Wat zouden zij doen om het kasteel en het landgoed te bewaren voor de toekomst? De leerlingen bedenken in tweetallen een plan voor de toekomst van kasteel Doorwerth (in de klas of als huiswerkopdracht). Het mag lijken op de huidige situatie maar het mag ook iets totaal anders zijn. Zo liet een Schotse graaf zijn kasteel met graffiti bespuiten. Hij trekt daarmee duizenden bezoekers (www.kelburnestate.com/about/graffiti). Ook pretpark Duinrell is daar een voorbeeld van. Er worden ook wel eens festivals georganiseerd op kastelen helemaal in historische sfeer van bijvoorbeeld de Middeleeuwen.

Wat zouden de leerlingen organiseren om geld te verdienen op kasteel Doorwerth? De leerlingen bedenken een plan. Het mag echter niet hetzelfde zijn als een van de voorbeelden, of ze moeten een combinatie van verschillende activiteiten bedenken. De opdracht wordt aan de hand van deze stappen uitgevoerd:

1. Is het een feest of een festival? En hoeveel dagen duurt het? Of is het juist iets voor altijd zoals de graffiti of zoals het pretpark Duinrell.
2. Welk thema heeft het plan? Bijvoorbeeld sprookjes? Of middeleeuwen? Of juist iets niet historisch en heeft het een modern of commercieel thema?
3. Verzin een naam voor je plan en schrijf dat op het midden van een groot blad of gebruik de computer.
4. Je maakt een mindmap: om het woord heen schrijf/typ je wat er gaat gebeuren. Welke activiteiten vinden er plaats? Wat is de doelgroep? Hoeveel kost de entree? Welke verbouwingen moeten er gebeuren? Vindt het alleen plaats in het kasteel of ook op het landgoed?
5. Gebruik plaatjes of maak tekeningen om je plan te onderbouwen.
6. Maak gebruik van dat wat je in de afgelopen lessen over kasteel Doorwerth hebt geleerd.
7. Presenteer je plan in de klas. Gebruik, als je met de computer hebt gewerkt, het digibord.

Afsluiting

De leerlingen presenteren hun plannen aan elkaar. Ze leggen daarbij uit op welke manier het landgoed en het kasteel nuttig zijn of geld opleveren.

Bijlage 1 Achtergrondinformatie

Kastelen en huizen

In dit project staan de opengestelde kastelen en huizen van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen centraal. In dit project maken we onderscheid tussen kastelen en huizen. Een kasteel is een van oorsprong middeleeuwse versterkte woning. Een huis is een na de middeleeuwen gebouwde woning.

Het kasteel en zijn omgeving

Een kasteel beperkt zich niet tot de vier muren met een dak. De omgeving speelt een belangrijke rol. In de omgeving van het kasteel vind je namelijk nuttige elementen die het mogelijk maakten het kasteel te bewonen. Deze nuttige elementen leverden voedsel of inkomsten op.

Sommige nuttige elementen zoals de moestuin, bevonden zich rondom het kasteel of het huis. Maar, om alle nuttige elementen een plek te geven, bezat de kasteelheer veel grond in de omgeving. Al deze grond rekenen we tot de omgeving van het kasteel.

In dit project staan drie aspecten van kastelen centraal:

- de functie van kastelen
- de plek van kastelen
- veranderingen in de loop van de tijd

Deze drie aspecten worden in deze bijlage toegelicht.

De functie van kastelen

Gedurende de middeleeuwen (500-1500 n. Chr.) werden kastelen gebouwd met een praktisch doel: in het kasteel moest je veilig zijn. Middeleeuwse kastelen zijn daarom stevige gebouwen met dikke muren, weinig ramen en omringd door een diepe gracht. Middeleeuwse kastelen waren goed verdedigbaar maar tegelijkertijd weinig comfortabel.

In huizen die na de middeleeuwen werden gebouwd, wilde men vooral aangenaam wonen. Het huis was niet langer een verdedigingswerk, zoals een kasteel.

De plek van kastelen

Kastelen en huizen werden niet zomaar ergens gebouwd. Voordat aan de bouw werd begonnen, dacht men goed na over de plek.

In de middeleeuwen was veiligheid het meest belangrijke kenmerk van kastelen. Een van de manieren om een veilig kasteel te bouwen was het kiezen van een plek die veiligheid bood. Een veilige plek is een plek vanwaar je de omgeving goed kunt zien. Vanuit het kasteel kon men de vijand van ver aan zien komen.

Daarnaast was het belangrijk dat er water was op de plek. Het water moest de gracht rond het kasteel vullen. Een gracht vol water vergroot de veiligheid van het kasteel.

Een middeleeuws kasteel staat dus altijd op een plek die hoog genoeg is om de omgeving goed in de gaten te kunnen houden en tegelijkertijd laag genoeg is om water in de gracht te hebben.

Water werd niet alleen gebruikt om de gracht mee te vullen. Het water in de buurt van het kasteel was om andere redenen van belang. Net als vandaag had men vroeger water nodig om bijvoorbeeld te wassen, te koken en te drinken. Waterleiding was nog niet vanzelfsprekend in die tijd. Dus koos men een plek waar al water was.

De huizen die na de middeleeuwen werden gebouwd, hadden niet langer een verdedigingsfunctie. In het geval van een huis was het niet noodzakelijk dat je de omgeving goed in de gaten kon houden. Bij het kiezen van een plek voor het huis hoefde men daar geen rekening mee te houden. Net als bij kastelen zie je bij huizen bijna altijd water. Dit water heeft niet langer een verdedigingsfunctie, het is voor de sier.

Op een goede plek was je veilig (in het geval van kastelen) en was water aanwezig. Dat was echter niet alles. Een goede plek had meer eigenschappen.

In de tijd dat kastelen en huizen werden gebouwd, waren de bewoners grotendeels op zichzelf aangewezen. Er waren geen auto's waarmee je naar supermarkten kon rijden. Er was geen bouwmarkt waar je een kant-en-klaar hekwerk kon kopen. Er was geen centrale verwarming om de kamers warm te stoken. Een kasteelheer moest er daarom voor zorgen dat alle (dagelijkse) behoeften in de directe omgeving van het kasteel aanwezig waren. Een goede plek voor een kasteel of huis was een plek waar je deze behoeften voor handen had.

Dit verklaart de titel van het project: 'Meer dan een veilige plek'. Een goede plek voor een kasteel was behalve een veilige plek een plek waar je allerlei dagelijkse behoeften voor handen had. In de omgeving van een kasteel of een huis vind je daarom altijd allerlei *nuttige elementen*.

Veranderingen

Het exterieur en interieur van de middeleeuwse kastelen zijn in de loop van de tijd veranderd. Onder andere omdat de kastelen weinig comfortabel waren. Na de middeleeuwen was het bieden van veiligheid niet langer de belangrijkste functie van het kasteel. De bewoners wilden graag prettig in het kasteel kunnen wonen. Bovendien moest iedereen kunnen zien dat er een rijke en machtige familie woonde.

Veel middeleeuwse kastelen werden daarom flink verbouwd. Er kwamen grote ramen in de dikke muren, de interieurs werden aangepast aan de moderne gemakken en rondom het kasteel verschenen borders met bloemen en vijvers met fonteinen. Dergelijke elementen in de omgeving van het kasteel noemen we *sierementen*.

Nuts- en sierementen

Op veel landgoederen vind je ongeveer dezelfde nuts- en sierementen. Hieronder worden deze elementen toegelicht. Tijdens het bezoek aan huis Verwolde kijken de leerlingen of ze deze elementen wel of niet terugzien op het landgoed.

Nutselementen



Dit symbool staat voor de moestuin. In een moestuin werden allerlei groenten en kruiden gekweekt. De moestuin bevond zich altijd dicht bij het kasteel omdat groenten en kruiden dagelijks nodig waren.



Dit symbool staat voor de boomgaard. In de boomgaard groeiden appels en peren die door de kasteelbewoners werden genuttigd.



Dit symbool staat voor het bos. In het bos werden bomen gekweekt. Het hout dat de bomen opleverden werd onder andere gebruikt als brandhout of bouw materiaal.



Dit symbool staat voor akkers en weiden. In weilanden kon allerlei vee zoals koeien, schapen en geiten grazen. Het vee werd vervolgens gebruikt voor melk, vlees, wol en dergelijke. Op de akkers werden gewassen geteeld.



Dit symbool staat voor de molen. In de molen werden allerlei zaken gemalen. Korenmolens in de buurt van een kasteel zijn doorgaans dwangmolens: mensen uit de omgeving werden gedwongen hier hun graan te malen. Op die manier kon de heer een deel van het graan als belasting innen.

Sierelementen



Dit symbool staat voor de oprijlaan. De oprijlaan leidt van de openbare weg naar het kasteel. De laan is na de middeleeuwen aangelegd om de toegang tot het kasteel te verfraaien. De bomen staan in een lange rij naast elkaar. Je blik valt daardoor op het midden van de laan, zodat je het kasteel goed kunt zien.



Dit symbool staat voor de siertuin. Na de middeleeuwen werd het kasteel verbouwd tot een huis waarin je aangenaam kon wonen. Bij een aangenaam huis hoort een tuin waarin je in je vrije tijd kunt zijn. In een siertuin is het belangrijk dat het er mooi uitziet, dat er bloemen groeien, dat je er kunt wandelen of zitten. Een nut heeft de siertuin (meestal) niet.



Dit symbool staat voor bijzondere bomen. Na de middeleeuwen werden bijzondere bomen geplant om het landgoed te verfraaien. De bijzondere bomen werden niet geplant voor het hout maar omdat ze mooi zijn. Bijzondere bomen zijn bijvoorbeeld de Ginkgo Biloba, de rode beuk, de ceder en de rododendron.



Dit symbool staat voor beelden, fonteinen en andere sierlijke elementen. Na de middeleeuwen werd het kasteel verbouwd tot een huis waarin je aangenaam kon wonen. De omgeving van het kasteel werd eveneens veranderd. Rondom het kasteel verschenen zaken die ervoor zorgden dat het er mooi uitzag zoals fonteinen en waterelementen.

Nuttig en sier



Dit symbool staat voor de duiventil. In de duiventil werden duiven gehouden. De duiven waren nuttig. Ze leverden vlees, eieren en mest voor op het land. Bovendien konden de duiven gebruikt worden om post te versturen. De duiventil had eveneens een sierfunctie: vroeger mocht niet iedereen duiven houden. Alleen mensen van adel of mensen met veel geld (en grond) konden het recht om duiven te houden krijgen. Met een duiventil of duiventoren laat je zien dat je rijk of van adel bent.

Colofon

Ontwikkeling en samenstelling

Maud Heldens

Kaartmateriaal

© Geldersch Landschap & Kasteelen

© Dienst Kadaster en Openbare registers, Apeldoorn

Redactie

Jan Gosselink

Marieke Knuijt

Truus Vermeer

Geldersch Landschap & Kasteelen

Postbus 7005

6801 AH Arnhem

tel. 026 - 355 25 55

fax 026 - 445 20 80

info@glk.nl

www.glk.nl

www.kasenroos.nl

© 2011 EDU-ART/Geldersch Landschap & Kasteelen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.